PODZEMNÝ SVET KARPÁT

I. Charakteristika oblasti

V rámci Karpát sa rozlišuje tri fyzickogeografické jednotky: **Západné Karpaty, Východné Karpaty a Južné Karpaty**. Na Slovensku sú tri karpatské pásma. Stredné Karpaty sú budované predkambrickými horninami: rulami a granitami, flyš budujú horniny z obdobia kriedy a paleogénu, zatiaľ čo sopečné horniny vzniklí v terciéri a tvoria ich hlavne bazalty a tufy. Analyzovaná oblasť patrí do karpatského flyša. Nachádza sa tu množstvo jaskýň, zosuvov svahov a kameňolomov. Táto oblasť je tiež bohatá na rôzne ložiská, preto v analyzovanej oblasti bolo veľa baní minerálov ako je: zlato, striebro, meď, železo, opály a iné.

II. Bane a geologické ložiská analyzovanej oblasti

V karpatskej oblasti sa ťaží po staročia. Niektoré zdroje uvádzajú ťažbu nerastov už v rímskych dobách, ale doložená je ťažba miestnych zdrojov a nerastov od stredoveku až do 19. storočia. V nasledujúcej tabuľke sú uvedené najdôležitejšie bane.

Súhrnná tabuľka vybraných baníckych oblastí

Č.	názov	lokalizácia	Krátky opis	fotografie
1	Banská Bystrica	Banskobystrický kraj	V Banskej Bystrici sa ťaží od stredoveku. Najskôr sa ťažilo zlato a striebro, potom meď, ortuť a olovo, potom železo. Posledná baňa bola zatvorená v roku 1788.	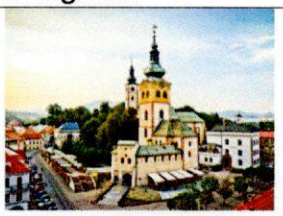
2	Banská Štiavnica	Okres Banská Štiavnica, Banskobystrický kraj	V stredoveku sa táto oblasť nazývala terra banesium (banská pôda). V 18. storočí to bolo miesto najväčšej ťažby drahých kovov v habsburskej monarchii. Posledná baňa na ťažbu striebra bola zatvorená v 21. storočí.	
3	Červenica	Okres Prešov, Prešovský kraj	Oblasť opálovej ťažby, do 19. storočia boli sem jediné bane tohto typu na svete. Ťažba je v súčasnosti obmedzená a	

			bane sa stávajú turistickou atrakciou	
4	Dubník	Okres Prešov, Prešovský kraj	Oblasť opálovej ťažby, do 19. storočia boli sem jediné bane tohto typu na svete. Tu sa našiel najslávnejší opál Harlekýn	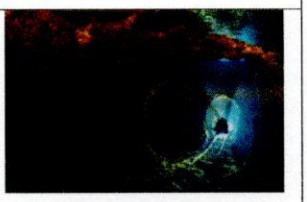
5	Gelnica	Okres Gelnica, Košický kraj	Mesto spojené s nemeckým osídľovaním. V období najväčšej prosperity sa tu ťažila meď a v menšom množstve zlato, striebro, ortuť, olovo a železná ruda. V roku 2005 bolo tu založené banícke múzeum	
6	Hnilčík	Okres Spišská Nová Ves, Košický kraj	Ťažba železnej rudy sa tu uskutočňovala najmä v 19. storočí a v súčasnosti je tu banícke múzeum.	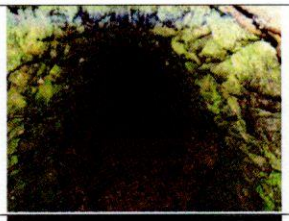
7	Liptovský Ján	Okres Liptovský Mikuláš, Žilinský kraj	Ťažila sa tu železná ruda, no dnes ostali tu už len opustené bane. V súčasnosti je v múzejná expozícia.	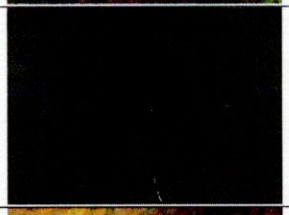
8	Liptov	Okres Liptovský Mikuláš, Žilinský kraj	Medvedia Štôlňa v Žiarskej doline - jediný otvorený banícky objekt na Liptove. Ťažilo sa tu okrem iného zlato	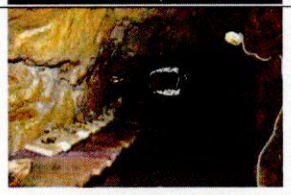
9	Ľubietová	Okres Banská Štiavnica, Banskobystrický kraj	V Ľubietovej a jej okolí sa ťažila meď a železo. Miestne bane boli známe po celej Európe. Ťažba sa skončila v roku 1863, ale bane zostali	

10	Mníšek nad Hnilcom	Okres Gelnica, Košický kraj	Hlavné sa tu ťažila meď a v menšom množstve aj striebro. Kedysi bolo tu združenie baníckych miest. Pokles dopytu po medi spôsobil zatvorenie bane	
11	Nálepkovo	Okres Gelnica, Košický kraj	Ťažba v Spiši bola v 18. a 19. stor. pre obyvateľov najdôležitejším zdrojom príjmu. Najdlhšia ťažba bola v bani Gustáv v Nálepkove.	
12	Pusty Las, Sękowa, Siary, Mecina Wielka a ostatné	Okres Gorlice	Prvé ropné bane, ktoré založil gróf Stanisław Jabłonowski	
13	Rožňava	Okres Rožňava, Košický kraj	Prevádzkovali sa tu bane a zlievárne železa. Dnes o baníckej histórií svedčí banícke múzeum	
14	Špania dolina	Okres Banská Štiavnica, Banskobystrický kraj	Medená ruda v zmesi so striebrom sa tu ťažila od stredoveku. Ostali tu štôlne, šachty, haldy a dokonca aj 36 km dlhý systém kanálov na prívodu vody	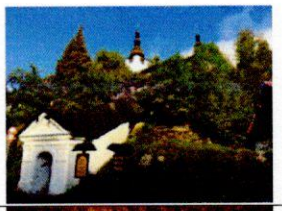
15	Štafanská Huta	Okres Gelnica, Košický kraj	Spočiatku sa tu ťažilo železo potom aj meď. Miestna huta sa špecializovala na získavanie tetraedritových rúd na získanie medi, striebra, ortuti a antimónu. Aj keď závod bol technologicky pokročilý, pokles dopytu po medi	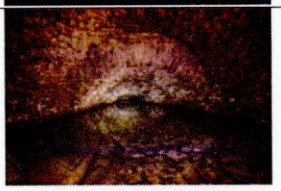 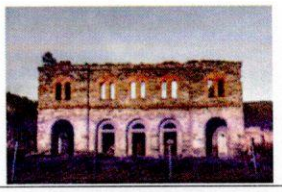

			viedol k uzavretiu huty v roku 1897.	
16	Štítnik, Červeňany, a ostatné	Okres Veľký Krtíš, Banskobystrický kraj	Tu a v blízkom Gemeri pôsobili v rámci najväčšej maďarskej spoločnosti železné pece. Posledná pec prestala fungovať v roku 1965.	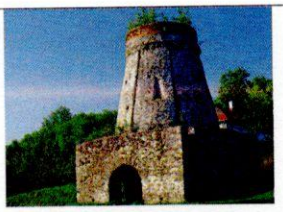
17	Zamplínske Hámre	Okres Snina, Prešovský kraj	Prevádzkovala sa tu baňa na ťažbu železa. V posledných rokoch bola rekonštruovaná na turistickú atrakciu. Pôsobí tu banícke múzeum	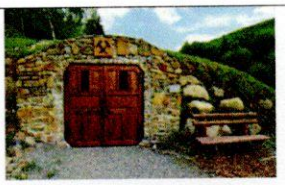
18	Zlatá Baňa	Okres Prešov, Prešovský kraj	Miesto s výrazným menom, najdôležitejším ťaženým materiálom bola tu však po desaťročia hlina, ktorá sa používala na výrobu obkladačiek.	

III. Jaskyne a zosuvy pôdy na analyzovanej oblasti

Analyzovaná oblasť má mnoho krasových foriem, lomov, skalných zosuvov a štrbín, ktoré sú dôležitým dedičstvom regiónu. Najdôležitejšie sú:

1. Jaskyne v Nízkych Beskydách. Jaskyne sú sústredené v oblasti Magury Wątkowskej a vrchu Kamień v Magurskom národnom parku a na hore Kilanowska a Cergowa v okolí Dukly. Doteraz bolo v Nízkych Beskydách preskúmaných 253 jaskýň, ktorých celková dĺžka je 3 153 m. Medzi nimi najväčším objektom je jaskyňa Słowiańska-Drwali s dĺžkou 601 m, zatiaľ čo ďalšie štyri objekty majú najmenej 100 m. Osobitnú zmienku si zaslúži aj Jaskyňa Mroczna s dĺžkou 198 m. Jaskyne preskúmané na svahoch hory Kilanowskej tvoria najväčšie zoskupenie takýchto objektov v poľských flyšových Karpatoch. Medzi nimi - okrem vyššie spomenutej jaskyne Słowiańska-Drwali, patria medzi najväčšie jaskyne Gangusiowa Jama, Lodowa Szczelina a Szczowina Lipowicka (105 m). Veľká časť jaskýň v Nízkych Beskydách sa nachádza aj v Magurskom národnom parku a priľahlej prírodnej rezervácii „Kornuty", kde bolo preskúmaných 71 jaskýň s celkovou dĺžkou 606 m. Jaskyne nie sú sprístupnené pre turistov

2. Prírodná rezervácia Kamień nad Jaśliskami.

Rezervácia sa nachádza na území dedín Wola Niżna, Posada Jaśliska a Lipowiec, v obci Dukla, v okrese Krosno. 302,32 ha Chráni krajinu Hory Kamień s jej kamennými útvarmi, bývalými lomami a jaskyňami.

3. Lipovce. Jaskyňa Zlá Diera.

Jedinou známou a od roku 1999 otvorenou jaskyňou v okrese Prešov je jaskyňa Zlá Diera pri obci Lipovce. Pre turistov bola vytvorená podzemná trasa s časom prehliadky približne 40 minút. Jaskyňa je pomerne ľahká, je vhodná aj na turistiku s deťmi. Nie je však osvetlená, a preto účastníci dostávajú baterky. Prehliadka jaskyne si vyžaduje pevnú obuv a teplejšie oblečenie (teplota v jaskyni je 7 stupňov Celzia).

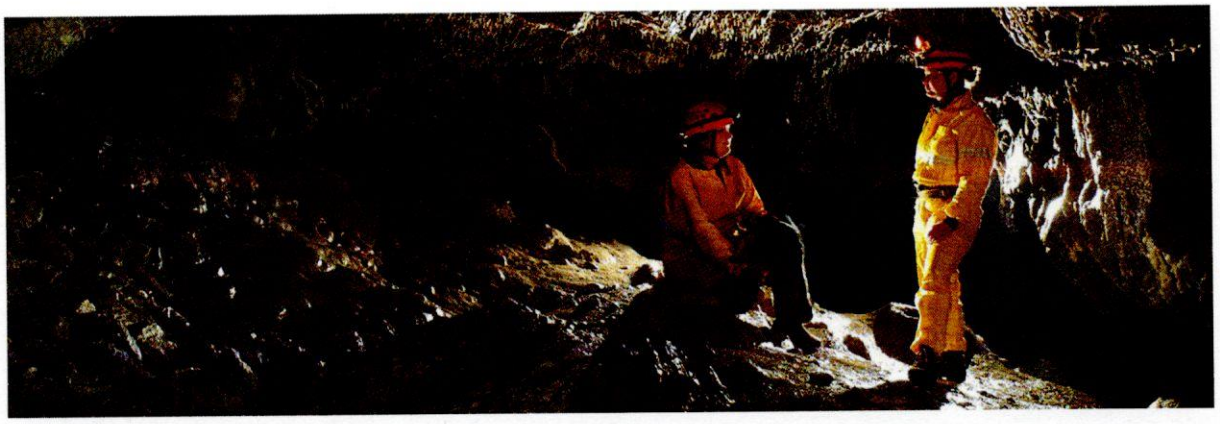

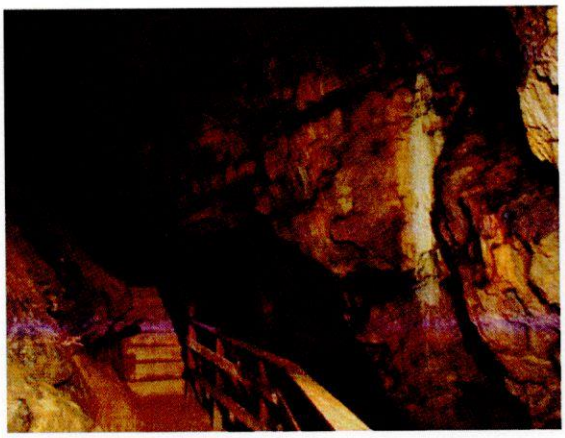

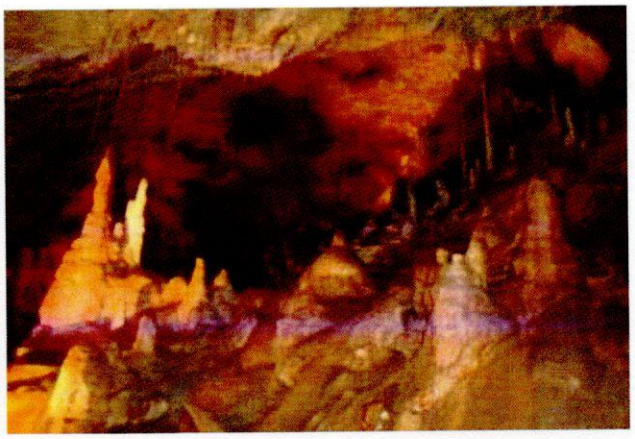

4. Jaskyne v okolí Rožňavy

Je to najväčšia v strednej Európe oblasť s jaskyňami. Je tu takmer 1100 jaskýň a priepastí. Územie sa nachádza v areali Národného park Slovenský kras, ktorý sa nachádza v oblasti Krásnohorskej Dlhej Lúky v okrese Rožňava v Košickom kraji. Táto oblasť je zapísaná na Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO

nižšie Jaskyňa na Kecovských Lúkach

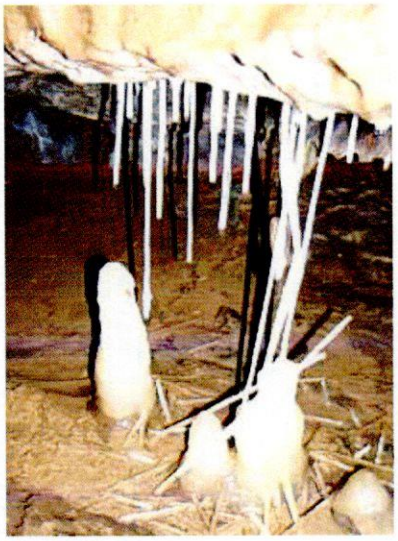
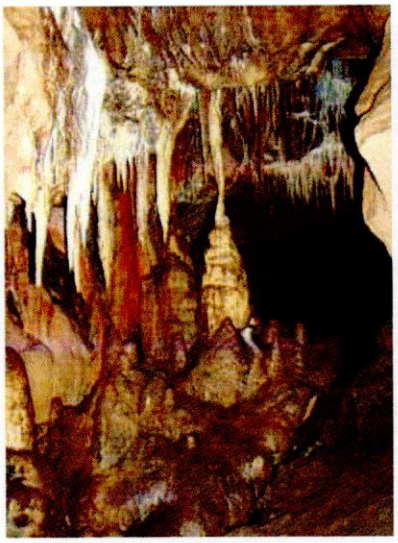
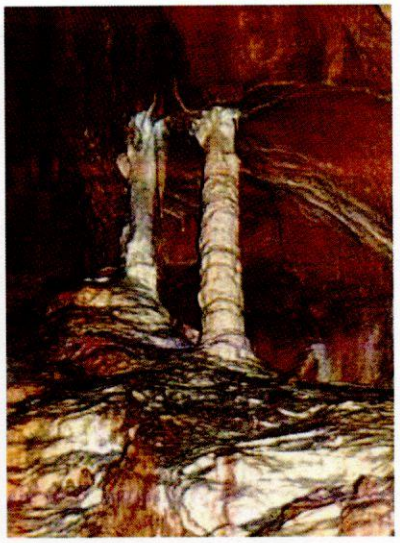

VODY V KARPATOCH

Karpatské rieky patria k úmoriu Baltského aj Čierneho mora. Svoj počiatok tu majú početné rieky. Najdlhšie z nich (viac ako 200 km) sú: Dnester, Visla, Tisa, Prut, Mureš, Olt, Siret, San, Ialomița, Váh, Timiș, Argeș, Bystrica, Dunajec, Slaná, Wisłok, Târnava. V tejto oblasti sa nachádzajú aj liečivé vody, ktoré sú základom kúpeľov a termálnych kúpeľov, ako aj prírodných a umelých jazier a vodných nádrží. Vzhľadom na prijatý rámec projektu bola oblasť výskumu obmedzená na vybrané okresy Podkarpatského vojvodstva v Poľsku, ako aj Prešovského a Košického kraja na Slovensku.

mapa oblasti výskumu

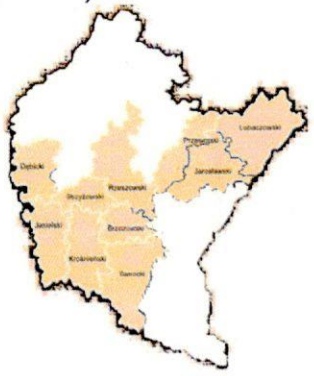

Poľsko

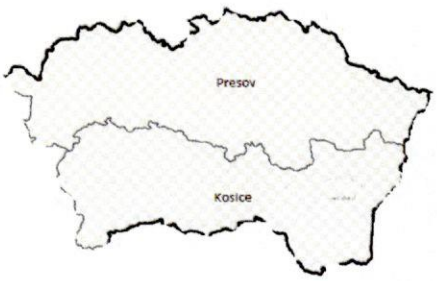

Slovensko

II. Vodné nádrže analýzovanej oblasti

Na poľskej strane sú všetky vodné nádrže analyzovanej oblasti umelými nádržami. Podobne je aj na Slovensku s tým rozdielom, že tu existuje niekoľko prírodných horských jazier. Zoznam najdôležitejších nádrží je uvedený v nasledujúcej tabuľke

Tabuľka uvádza najdôležitejšie vodné nádrže v oblasti

Č.	Názov	lokalizácia	Stručný popis	fotografia
			POĽSKO	
1	Jezioro Tarnobrzeskie	Tarnobrzeg, Poľsko	Takmer 500 hektárov vody, hĺbka viac ako 40 metrov, dve pláže. Jedno z najčistejších jazier v Poľsku	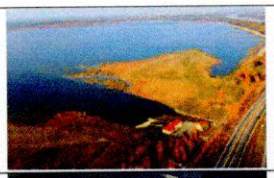
2	Nádrž v Krempnej	Krempna, Obec Krempna, okres Jasło	V roku 2007 boli vykonané bagrovacie práce, aby turisti mohli využívať nádrž	
3	Kamionka	Kamionka, Obec Ostrów, Okres Ropczycko-Sędziszowski	Malá nádrž na rieke Tuszymka s miestami na kúpanie a rybárčenie	
4	Maziarnia	Wilcza Wola, Obec Dzikowiec, Okres Kolbuszowa	„Maziarnia“ priťahuje turistov a rybárov. Okolo vodnej nádrže lesníci označili náučný a rekreačný chodník.	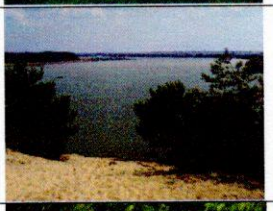
5	Ożanna	Ożanna, Obec Kuryłówka, Okres Leżajsk	Malé jazierko sa nachádza na rieke Złota, jazero je vhodné na rybolov a vodnú turistiku	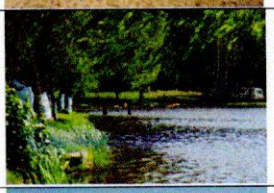
6	Radawa	Radawa, Obec Wiązownica, Okres Jarosław	Malá nádrž na rieke Lubaczówka. Blízko prírodného a náučného chodníka "Łapajówka Radawa"	
7	Rybakówka pri Kłyżówe	Kłyżów, Obec Pysznica, Okres Stalowa Wola	Malé jazierko nachádzajúce sa uprostred lesov.	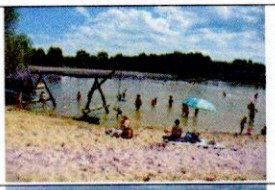
8	Sieniawa	Sieniawa, Okres Przeworsk	Nádrž na rieke Wisłok. Vodná nádrž má rozlohu takmer 1,3 km^2, jej kapacita je asi 14,2 milióna m^3. Má	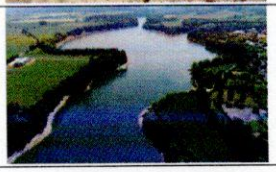

			retenčné a rekreačné funkcie	
9	Jeyioro Solińskie	Solina, Obec Solina, Okres Lesko	Najväčšie umelé jazero v Poľsku. Rozloha 22 km2, hĺbka max 60 m	
10	Nowe Sioło	Nowe Sioło, Obec Cieszanów, Okres Lubaczów	V údolí potoka Brusienka, rozloha 3,73 ha	
11	Zbiornik retencyjny w Łopuszce Małej	Łopuszka Mała, Obec Kańczuga, Okres Przeworsk	rozloha: 8 ha. Retenčné a rekreačné funkcie. Atrakciou je špeciálna zastávka lesnej železnice Dynów-Przeworsk	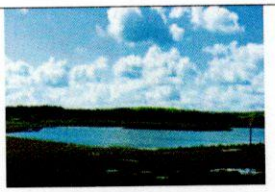
SLOVENSKO				
12	Liptovská Mara	Liptovský Mikuláš	Vodná nádrž na rieke Váh. 22 km 2	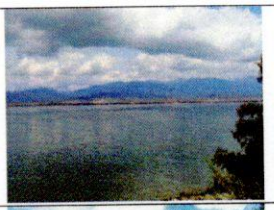
13	Morské Oko	Okres Sobrance, Košický kraj	13,74 ha, prírodne jazero vo Vihorlatských vrchoch. Pod úplnou ochranou (je tu zákaz kúpania)	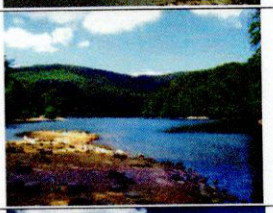
14	Ružiná	Ružiná, Okres Lučenec	Najteplejšia priehradná nádrž na Slovensku	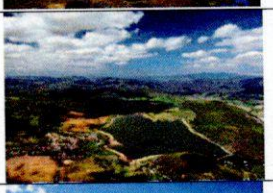
15	Starina	Stakčín, Okres Snina, Prešovský kraj	Je to najväčší rezervoár pitnej vody v strednej Európe. To ale okrem iného znamená úplný zákaz kempovania	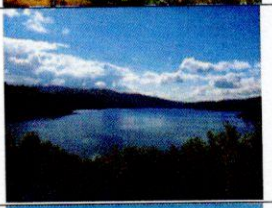
16	Vinianske jazero	Vinné, Okres Michalovce	Jeho rozloha je 8 ha a maximálna hĺbka 4 m.	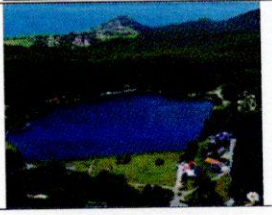

17	Zemplínska šírava	Okres Košice, Košický kraj	Na rieke Laborec. Rozloha 33 km2 . V blízkosti mesta Michalove.	
18	Veľká Domaša	Región Zemplín, Okres Prešov	Veľká Domaša nádrž na rieke Ondava v Ondavskej vrchovine. Rozloha 14,22 km 2	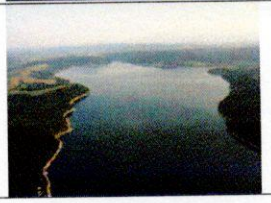

III. Liečivé vody v analyzovanej oblasti

Oblasť južného Poľska a severného Slovenska je známa ložiskami podzemných vôd, ktoré slúžia ako základňa na kúpanie (bazény, vodné parky, termálne vody) a na pitie - priamo na mieste v kúpeľoch alebo „so sebou". Zoznam najdôležitejších liečivých vôd je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka uvádza najdôležitejšie liečivé vody v oblasti

Č.	Názov	lokalizácia	Stručný opis	Fotografia
			POĽSKO	
1	Antolówka a Humniska,	obec Brzozów, Okres Brzozów, Podkarpatské vojvodstvo	V medzivojnovom období tu bol postavený kúpeľný dom, ktorý bol počas druhej svetovej vojny úplne zničený. Dnes sa plánuje reaktiváciu kúpeľov. Od roku 2012, v neďalekom mestečku Humniska, spoločnosť Wody Karpackie čerpá mimoriadne vzácnu v Európe alkalickú vodu	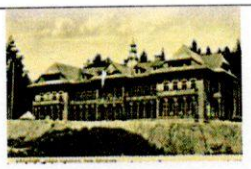
2	Horyniec Zdrój	Horyniec, Obec Horyniec, Okres Lubaczów, Podkarpatské vojvodstvo	Liečivé vlastnosti miestnych siranových zdrojov sú známe už dlho. Za zdravotným účelom mala tu svoj pobyt zena kráľa Jána III. Sobieskiho – Mária Kazímira ako aj sam kráľ. Začiatky rozvoja kúpeľov sa datuje na 19. storočí, keď Aleksander Poniński založil sem prvý primitívny	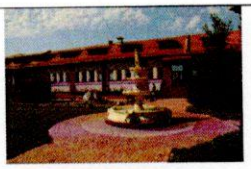

			kúpeľný dom. Od roku 1973 je kúpeľným strediskom	
3	Iwonicz Zdrój	Iwonicz Zdrój, Obec Iwonicz, Okres Krosno, Podkarpatské vojvodstvo	Miesto sa stalo módnymi kúpeľmi už v čase kráľa Batoryho a neskôr aj Jana III. Sobieskiho, ale to gróf Karol Załuski začal v roku 1837budovať skutočné kúpele. Od roku 1953 mesto je kúpeľným strediskom	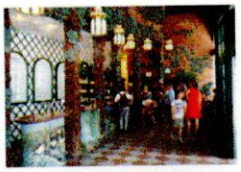
4	Krynica Zdrój	Obec Krynica Zdrój, Okres Nowy Sącz, Malopoľské vojvodstvo	Zdroje z Krynice sú zaznamenané už v 17. storočí, ale vývoj mesta nastal až v roku 1856 vďaka činnosti prof. Józefa Dietla. Krynica získala v medzivojnovom období pozíciu kúpeľov	
5	Muszyna	Obec Muszyna, Okres Nowy Sącz, Malopoľské vojvodstvo	Muszyna sa stala kúpeľným mestom v 20. rokoch 20. storočia. Prvé studne boli sem vyrobené v roku 1932. Okrem balenej vody sa voda môže konzumovať aj na mieste.	
6	Narol	Narol, Obec Narol, Okres Lubaczów, Podkarpatské vojvodstvo	Koncom 20. storočia sa začala baliť voda z prameňa v Naroli, voda je predávaná pod názvom Galicya. Je to **hydrouhličitanová** voda s vysokým obsahom vápnika a nízkym obsahom sodíka	
7	Piwniczna Zdrój	Piwniczna Zdrój, Obec Piwniczna Zdrój, Okres Nowy Sącz, Malopoľské vojvodstvo	V obci Piwniczna sa minerálne vody vyskytujú vo všetkých mestečkách na pravej strane rieky Poprad (Głębokie, Kokuszka, Zawodzie v Piwnicznej, Łomnica, Wierchomla, Zubrzyk). Po roku 1956 mesto začalo využívať svoje kúpeľné hodnoty	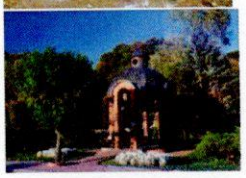

8	Rabka Zdrój	Rabka Zdrój, Obec Rabka Zdrój, Okres Nowy Targ, Malopoľské vojvodstvo	Začiatkom 19. storočia tu boli zaznamenané slané vody. Prvý prívod sa uskutočnil v roku 1858. Teplota vody dosiahla 30 ° C	
9	Rymanów Zdrój	Obec Rymanów, Okres Krosno, Podkarpatské vojvodstvo	V roku 1876 narazil Stanisław Potocki na hojné minerálne pramene v údolí miestnej rieky Tabor. To umožnilo otvorenie kúpeľov, ktoré začali fungovať v roku 1881.	
10	Sucha Beskidzka	Obec Sucha Beskidzka, Okres Sucha Beskidzka, Malopoľské vojvodstvo	Voda sa z kúpeľov Kuracjusz na svahu hory Jeseň čerpala od 15. storočia. Od roku 1968 sa voda balí do fliaš	
11.	Szczawnik	Obec Muszyna, Okres Nowy Sącz, Malopoľské vojvodstvo	Názov pochádza od miestnych zdrojov kyslej vody - šťavica, ktorá sa v oblasti vyskytuje už od stredoveku. Prameň pramení hneď pri kostole sv. Dmitria	
12	Szczawa	Obec Kamienica, Okres Limanowa, Malopoľské vojvodstvo	Už Jan Długosz sa zmienil o miestnych vodách. V roku 1934 tu bolo spustených šesť prívodov minerálnej vody. Je tu krásna hala na pite vody	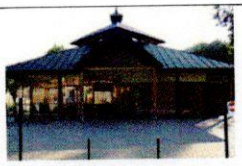
13	Tylicz	Obec Krynica Zdrój, Okres Nowy Sącz, Malopoľské vojvodstvo	Miestne vody opísal geológ L. Zejszner v roku 1836. Existujú pramene a studne minerálnych vôd	
14	Wysowa Zdrój	Obec Uście Gorlickie, Okres Gorlice, Malopoľské vojvodstvo	Prvý kúpeľný dom bol tu postavený v roku 1812, kúpele však neprežili vojnové nepokoje. O Wysowu sa opäť zaujímalo v	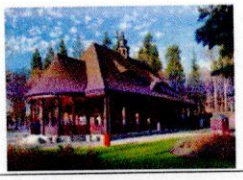

			šesťdesiatych rokoch, keď sa stavala väčšina sanatórií a kúpeľných domov	
Č.	Názov	lokalizácia	Stručný opis	Fotografia
SLOVENSKO				
1	Bardejov	Okres Bardejov, Prešovský kraj	Známe kúpeľné stredisko, kde v roku 1821 bol ruský cár Mikuláš I. alebo manželka cisára Františka I., ktorú ľudovo nazývali Sisi	
2	Cigeľka	Okres Bardejov, Prešovský kraj	Kyslá voda. Podľa miestnych zdrojov voda z tohto prameňa lieči opicu	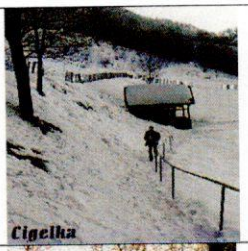
3	Forbasy	Okres Stará Ľubovňa, Prešovský kraj	Liečba pitím miestnych vôd sa odporúča pri ochoreniach pečene a pankreasu, anorexii a chronických žalúdočných problémoch	
4	Herľany	Okres Košice, Košický kraj	Minerálne vody sú tu známe už od 17. storočia a boli ocenené už počas doby Jozefa Habsburga. Význam kúpeľov klesol po druhej svetovej vojne, zatiaľ čo uznanie chladného gejzíru objaveného tu v roku 1875 sa zvýšilo.	
5.	Legnava	Okres Stará Ľubovňa, Prešovský kraj	Niekoľko km od Muszyny, ale na slovenskej strane sú silné zdroje minerálnej vody. O tieto pramene sa sporia poľské a slovenské spoločnosti	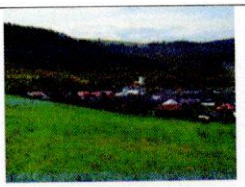
6	Lačnov a Lipovce	Okres Prešov, Prešovský kraj	Mestečka boli známe od prelomu 18. a 19. stor. Prvý drevený kúpeľný dom tu dal postaviť barón Spleny.	

			Nachádza sa tu niekoľko prameňov minerálnej vody vrátane zdroja Salvator	
7	Liptovský Ján	Okres Liptovský Mikuláš, Žilinský kraj	Termálne vody, na základe ktorých bol vytvorený najväčší v tejto časti Európy aquapark - Tatralandia	
8	Ľubovnianske kúpele	Nová Ľubovňa	V polovici 19. storočia, pri štyroch zdrojoch minerálnych vôd obsahujúcich zlúčeniny železa, boli založené kúpele, ktoré liečili najmä gastrointestinálne choroby. Počas druhej svetovej vojny kúpele prestali fungovať	
9	*Národná prírodná rezervácia Sivá Brada*	Obec Spišské Podhradie, Okres Levoča, Prešovský kraj	V 17. storočí boli popísané 2 zdroje minerálnej vody. V roku 1956 bol objavený gejzír, ktorý vystrekoval vodu do výšky 15 m. V súčasnosti jeho sila klesla, ale stále je to atrakcia	
10	Oravice	Okres Tvrdošín, Žilinský kraj	Voda z miestnej studne má teplotu 58°C, a preto je ochladzovaná pre potreby miestnych termálnych kúpeľov a aquaparku Meander. Spĺňa parametre liečivých vôd.	
11	Rajecké Teplice	Okres Žilina, Žilinský kraj	Malé kúpeľné mesto nachádzajúce sa v horách. Termálna voda sa tu využíva v liečbe a rekreácii (bazény)	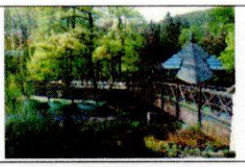
12	Smerdžonka	Červený Kláštor, Okres Kežmarok, Prešovský kraj	Miestne pramene sa využívali už v 14. storočí. V roku 1881 bol v neďalekom Červenom Kláštore postavený hotel a kúpele. Kúpele boli neskôr zanedbané a dokonca	

			zabudnuté až do roku 2013, keď boli znovu otvorené	
13	Smokovec	Okres Vysoké Tatry, Prešovský kraj	Liečivá pitná voda s priaznivými účinkami	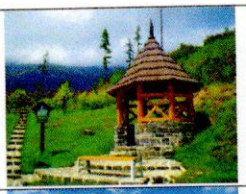
14	Vyšné Ružbachy	Okres Stará Ľubovňa, Prešovský kraj	Miestne kyslé zdroje boli oceňované už v stredoveku. Príťažlivosť kúpeľov predstavuje jazero naplnené termálnou vodou zo zdroja Izabela, ktoré je chránené od roku 1967.	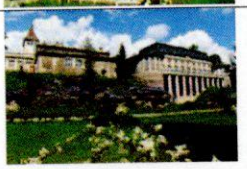

Jezioro Solińskie (Poľsko)

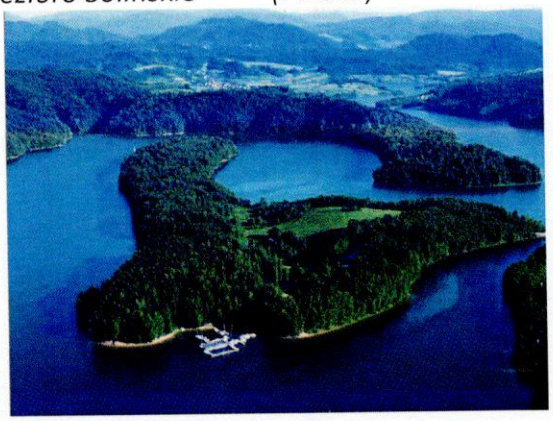

Veľká Domaša (Slovensko)

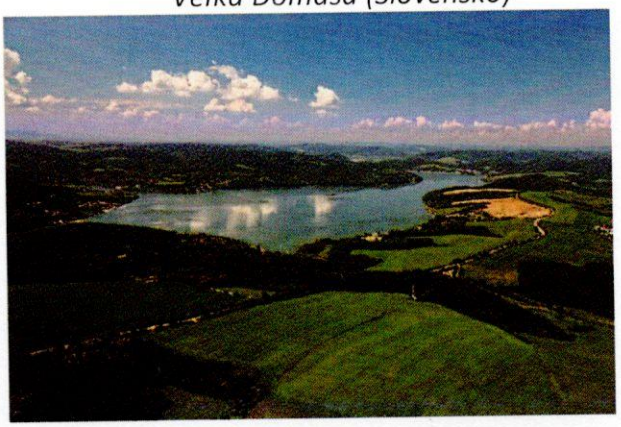

KARPATSKÉ VINICE

I. Vinárske dedičstvo Karpát

História výroby vína v Karpatoch pozostáva z troch dôležitých období. Prvým bolo stredovek, kedy sem prišlo víno spolu s kresťanstvom, a jeho výroba sa konala v latifundiách panovníkov a kláštorných viníc. V neskorom stredoveku vstupuje miestna výroba vína do druhej etapy, vznikla konkurencia a bola nadviazaná spolupráca s vinármi z juhu: uhorský alkohol postupne, ovládal šľachtické stoly v Poľsku, a preto karpatskí vinári prešli k skladovaniu, dozrievaniu, preprave a falšovaniu slávnych vín z Uhorska. Takto sa vytvorili pivnice, sklady vína a veľké bohatstvo tých, ktorí sa zaoberali obchodom s vínom z juhu. Slávne príslovie o víne pochádza práve z tohto obdobia: *Hungariae natum, Poloniae educatum* – teda v preklade – *V Uhorsku zrodené, v Poľsku skladované / dozreté*. Posledným obdobím je znovuzrodenie výroby vína v Karpatoch. Jeho výsledkom je založenie nových viníc, výroba a predaj miestnych vín, po ktorom nasleduje vývoj enotourizmu s ochutnávkami, zberom hrozna a festivalom vína na oboch stranách hranice, vrátane vytvorenia karpatských vínnych trás a dohôd uzavretých medzi vinármi. V Podkarpatskom vojvodstve je takmer 100 viníc. Ďalších tucet je na Slovensku

priehľadová mapa viníc vo Východných Karpatoch (spracovanie vlastné)

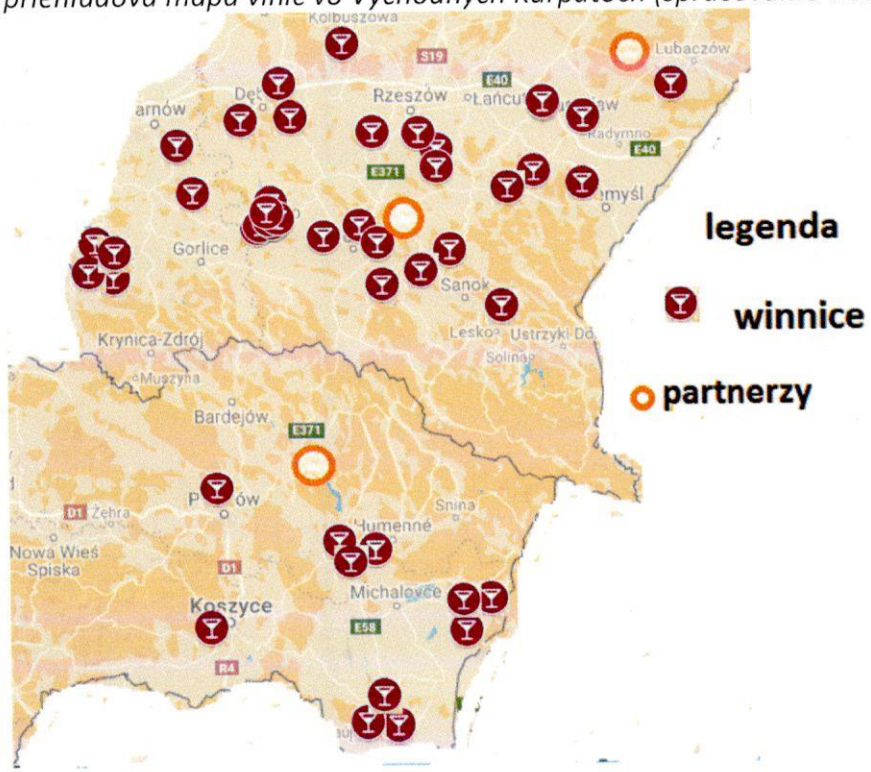

Karpatské vinice v Poľsku patria do podkarpatskej oblasti, jednej zo 6 vinárskych oblastí v Poľsku. V tejto oblasti prevládajú v šľachtení hybridné druhy a tzv. severné odrody (z Ameriky

a Kanady). Nasledujúce odrody hrozna sa najčastejšie používajú v poľských vinohradoch v tejto oblasti: Hibernal, Johanniter, Bianca, Aurora, Seyval Blanc, Solaris, Muškát Odeský a Jutrzenka pestované v Poľsku v Podkarpatskej oblasti. Z odrôd červeného vína dominujú aj tieto hybridy: Regent, Rondo, Leon Millot, Marechal Foch a Frontenac. Pestujú sa aj pôvodné odrody *vitis vinifera*, i keď v menších množstvách vrátane: Pinot Noir, Zweigelt, Chardonnay, Pinot Gris, rôzne odrody Tramína alebo Veltlínske, ako aj Rizling a Dornfelder. Vinice na slovenskej strane Karpát patria do 6 vinárskych oblastí. Analyzovaná oblasť zahŕňa dve z nich, tj východoslovenský a tokajský región. Východoslovenská oblasť sa rozprestiera na svahoch Vihorlatských vrchov a zvlneného okraja Východoslovenskej nížiny. Najbežnejšie pestované odrody hrozna sú: Burgundské biele, Chardonnay a Burgundské modré. Pestujú sa tu aj biele odrody Müller-Thurgau, Rizling vlašský a tmavé hrozno odrody Frankovka. Okrem toho sa vo viniciach nachádzajú aj tieto odrody: Sauvignon, Veltlínske zelené, Tramín červený, Cabernet Sauvignon a Svätavavrinecké. Oblasť Tokaj zahŕňa sedem obcí: Čerhov, Malá a Veľká Tŕňa, Černochov, Bara, Viničky a Slovenské Nové Mesto ležiace juhovýchodne od Košíc. V tejto oblasti sa podľa tokajskej tradície používajú na výrobu vína tri hlavné odrody: Furmint, Lipovina a Muškát žltý.

II. Zoznam hlavných viníc a produktov enotourizmu v skúmanej oblasti

tabuľka 1 vybrané vinice v poľskej časti

Č.	*Názov*	*Mesto, obec*	*Okres*	*rozloha*
1	Stańkowa	Stańkowa, obec Ustrzyki Dolne	Bieszczady	0,5 ha
2	Piwnice Półtorak Wine & Spirits	Witryłów, obec Dydnia	Brzozowa	6,5 ha
3	Biestus	Grabiny, obec Czarna	Dębica	0,12 ha
4	Mieszko	Dębica	Dębica	0,15 ha
5	Pod Dębem	Dębica	Dębica	0,07 ha
6	Pod Sosnami	Dęnica	Dębica	0,15 ha
7	Pod Debrzą	Pilzno	Dębica	0,30 ha
8	Mokosza	Gródnia Górna obec Brzostek	Dębica	0,68 ha
9	Wierzchowina	Łęki Dolne, obec Pilzno	Dębica	0,10 ha
10	Ilios	Brzeźnica, obec Dębica	Dębica	0,40 ha
11	Bucze	Stróżówka, obec Gorlice, Gorlicki	Gorlice	0,60 ha
12	Rodzina Steckich	Węgierka, obec Roźwienica	Jarosław	0,5 ha
13	Węgrzyn	Węgierka, obec Roźwienica	Jarosław	0,73 ha
14	Indra	Radymno	Jarosław	0,05 ha
15	Na bramie	Jarosław	Jarosław	0,035 ha
16	Jana	Jasło	Jasło	0,60 ha
17	Golesz	Jasło	Jasło	2 ha
18	Ewy	Jasło	Jasło	0,10 ha
19	Jasiel	Jasło	Jasło	0,80 ha

20	Golesz	Jasło	Jasło	2 ha
21	Winnica Ewy	Jasło	Jasło	0,15 ha
22	Milena	Trzcinica, obec Przysieki	Jasło	0,20 ha
23	Zacisze	Trzcinica	Jasło	0,15 ha
24	Dwie Granice	Przysieki, obec Skołyszyn	Jasło	1 ha
25	Vanellus	Jereniówka, obec Jasło	Jasło	1 ha
26	Mal Galeria	Jasło	Jasło	0,05 ha
27	Kolacz	Nawsie Kołaczyckie, obec Kołaczyce	Jasło	1 ha
28	Źródło	Jasło	Jasło	0,12 ha
29	Płochockich (2)	Glinnik Polski, obec Tarnowiec	Jasło	0,30 ha
30	Dwór Kombornia	Kombornia, obec Korczyna	Krosno	0,05 ha
31	Zamkowa	Podzamcze, obec Korczyna	Krosno	1 ha
32	Wiarus	Jedlicze- Męcinka	Krosno	0,56 ha
33	Zielony Zakątek	Przybówka, obec Wojaszówka	Krosno	0,12 ha
34	Ostoja	Krosno	Krosno	0,1 ha
35	Lazy3	Łazy, Rymanów	Krosno	2,5 ha
36	Zajdel	Krosno	Krosno	0,30 ha
37	Dworska	Miejsce Piastowe	Krosno	0,12 ha
38	Fantazja	Bratkówka, obec Wojaszówka	Krosno	0,10 ha
39	Finisterre	Lisie Jamy, obec Lubaczów	Lubaczów	0,05 ha
40	Słoneczna Górka	Albigowa, obec Łańcut	Łańcut	0,06 ha
41	Amelie	Zdziarzec, obec Radomyśl Wielki	Mielec	4,5 ha
42	Emilia	Przedmieście Dubieckie, obec Dubiecko	Przemyśl	0,54 ha
43	Gala	Ujkowice, Przemyśl	Przemyśl	0,35 ha
44	Żuraw	Żurawica	Przemyśl	0,2 ha
45	Malawski	Przemyśl	Przemyśl	0,1 ha
46	Winnice Przeworskie	Gniewczyna Tyniecka, obec Tyńcza	Przeworsk	0,27 ha
47	Winnice Przeworskie na Aleksandrowie	Aleksandrów-Przeworski	Przeworsk	4,5 ha
48	Alabaster	Łopuszka Wielka i Przeworsk	Przeworsk	1 ha
49	Vetus	Brzeziny, Wielopole Skrzyńskie	ropczycko-sędziszowski	1 ha
50	Marzenie	Gnojnica, obec Ropczyce	ropczycko-sędziszowski	0,2 ha

51	Meancholia	Będzienica, obec Iwierzyce	ropczycko-sędziszowski	1 ha
52	Św. Roch	Rzeszów-Słocina	Rzeszów	0,50 ha
53	Kamieniec	Mójka, obec Błażowa	Rzeszów	1 ha
54	345	Błażowa	Rzeszów	1,5 ha
55	Dziedzic	Straszydle, Lubenia	Rzeszów	0,5 ha
56	Kanada	Grzegorzówka obec Hyżne	Rzeszów	0,30 ha
57	Łany	Rzeszów	Rzeszów	1,50 ha
58	Mazurak	Błażowa Dolna, Błażowa	Rzeszów	2,20 ha
59	Mierzejewskich	Chmielnik, obec Chmielnik	Rzeszów	0,10 ha
60	Nad Dynówką	Dynów	Rzeszów	0,13 ha
61	Nadzieja	Budziwój, obec Tyczyn	Rzeszów	0,10 ha
62	Stare Siedlisko	Strażów, obec Krasne	Rzeszów	0,41 ha
63	Stare Siedlisko	Borek Stary, obec Tyczyn	Rzeszów	0,26 ha
64	Wilhelma Pitery	Rzeszów	Rzeszów	0,05 ha
65	Granice	Zgłobień, koło Rzeszowa	Rzeszów	0,30 ha
66	Dolina Sanu	Sanok	Sanok	0,40 ha
67	Jarosz	Sanok	Sanok	0,30 ha
68	Klonowego Liścia	Stępina, obec Frysztak	Strzyżów	0,08 ha
69	Winnica Darius	Gwoźnica Górna, obec Niebylec	Strzyżów	1,43 ha
70	Maria Anna	Wyżne, obec Czudec	Strzyżów	2 ha
71	Spotkaniówka	Połomnia, obec Niebylec	Strzyżów	1,02 ha
72	Sztukówka	Glinik Średnik, obec Frysztak	Strzyżów	0,93 ha
73	Głębuczka	Wiśniowa, obec Wiśniowa	Strzyżów	0,15 ha

tabuľka 2 vybrané vinice v slovenskej časti

Č.	**Názov**	**Mesto, obec**	**Okres**	**rozloha**
1	**J. & J. Ostrožovič**	Nižna, Veľká Tŕňa	Trebišov	88 ha
2	Tokaj Macik	Medzipivničná, Malá Tŕňa	Trebišov	300 ha
3	**Tokaj & CO**	Medzipivničná, Malá Tŕňa	Trebišov	300 ha
4	**Zlatý strapec Viničky**	Viničky	Viničky	6 ha
5	**Tokaj Wine**	Malá Bara, Borša	Trebišov	25 ha
6	**Víno Vdovjak**	Široká,Veľká Tŕňa	Viničky	3 ha
7	**Pivnica Tibava**	Tibava	Sobrance	200 ha
8	**Pivnica Orechová**	Orechová	Sobrance	50 ha
9	**Rudolf Staszko Invitas**	Vinne	Michalovce	20 ha
10	**Fundus Regius**	Priekopa ,Sobrance	Sobrance	60 ha
11	Viničná hora	Viničná hora, Brekov	Humenné	2,83 ha

12	Gecova	Gecova, Brekov	Humenné	*2,80 ha*
13	Vinnice Ladislawa Skaliny	Streda nad Bodrogom	Trebišov	*10 ha*

tabuľka 3 vybrané aktivity podporujúce enotourizmus (na slovenskej strane)

Č.	***Názov***	***Mesto, obec, okres***	***Typ aktivít***
1	**Tokajská spoločnosť Viničky**	Viničky, Viničky	*obchod, ochutnávka, spracovateľský závod*
2	**Chateau Viničky**	Košice, Košice	*obchod, ochutnávka, múzeum vína*
3	*Múzeum vína v Prešove*	*Presov, Presov*	*výstavy, prezentácie*
4	Malý Horeš	Malý Horeš, Trebišov	*pivnice, vinica, prezentácie, ochutnávka, slávnosti, združenie vinárov POLIHOS*

III Opis vybraných viníc a produktov enotourizmu

1. Pivnica Półtorak Wine & Spirits

Vinica sa nachádza v obci Witryłów nad Sanem, v obci Dydnia. Je najväčším vinohradom v Podkarpatskom vojvodstve. Pestujú sa tu tieto odrody hrozna: Pinot Noir, Tramín, Souvigner Gris, Cabernet Cantor, Palava, Regent, Rondo, Marechal Foch, Leon Millot, Chardonnay, Rizling, Jutrzenka, Solaris, Bianca, Kerling, Muscaris a Seyval Blanc. Vinárstvo má veľké pivnice a vynikajúce zariadenie. Nachádza sa na kopci mierne klesajúcom do údolia rieky.

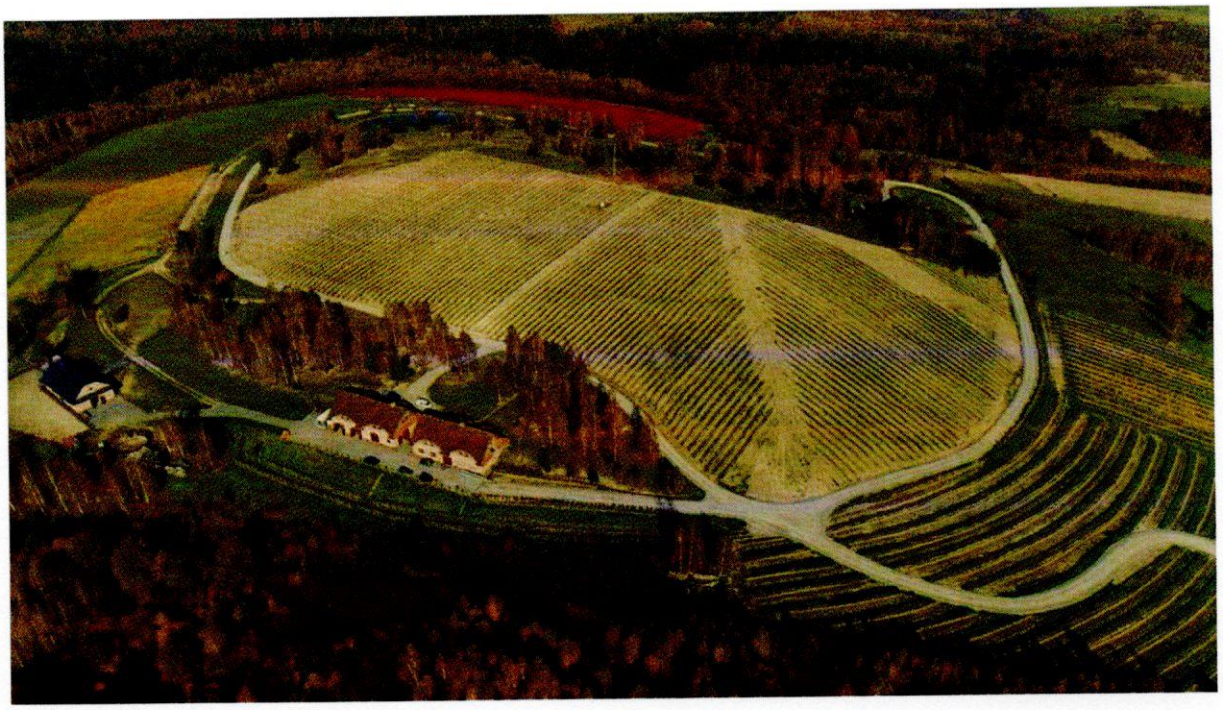

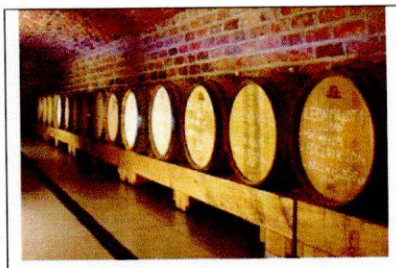

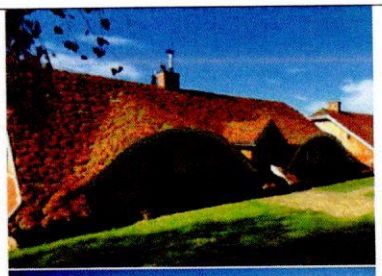

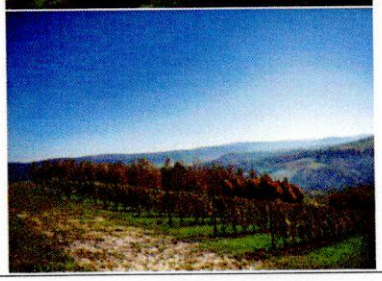

2. Vinárstvo Mazurak

Vinárstvo bola založené v roku 2008 v Błażowej, takmer 20 km od Rzeszówa. Jeho rozloha je pol hektára. Pestují sa tu na biele vína odrody: Ryzling, Hibenal, Sibera, Solaris, Mscaris, Aurora, Bianca a Seyval Blanc a na červené vína: Cabernet Cantor, Cabernet Cortis, Dorfelder, Monarch, Regent, Leon Millot, Marechal Foch a Swenson Red. Vinica sa nachádza na južnom svahu, blízko vrcholu kopca, vyvýšenom takmer 350 m. n. m., viac ako 100 metrov od spodnej časti neďalekého údolia. Majitelia vás pozývajú do vinárstva Mazurak na komentované prehliadky, ochutnávku vína a občerstvenie.

3. Vinárstvo Golesz

Vinica sa nachádza v Jasle neďaleko zrúcaniny hradu Golesz na svahu s juhozápadnou expozíciou, niekoľko metrov nad údolím rieky Wisłoka. Vinica bola založená v roku 1982. V súčasnosti sa na ploche 2 ha pestuje okolo 5 000 kríkov viniča. Z približne 200 odrôd, ktoré sa tu vyskytujú, najdôležitejšie sú: Aurora, Bianca, Hibernal, Seyval Blanc (pre biele vína), Cascade, Frontenac, Heridan, Leon Millot, Marechal Foch, Marquette, Regent, Rondo (pre červené vína). Na zvyšnej ploche sú rastliny na štepenie a v letnej sezóne škôlka viničov s rozlohou 1 ha. Hlavnou činnosťou vinice Golesz je program testovania z hľadiska vhodnosti na poľské klimatické podmienky nových odrôd viniča, ktorý sa realizuje už 25 rokov. Majiteľ vinice Roman Myśliwiec tu vypestoval odrodu viniča pod názvom Jutrzenka.

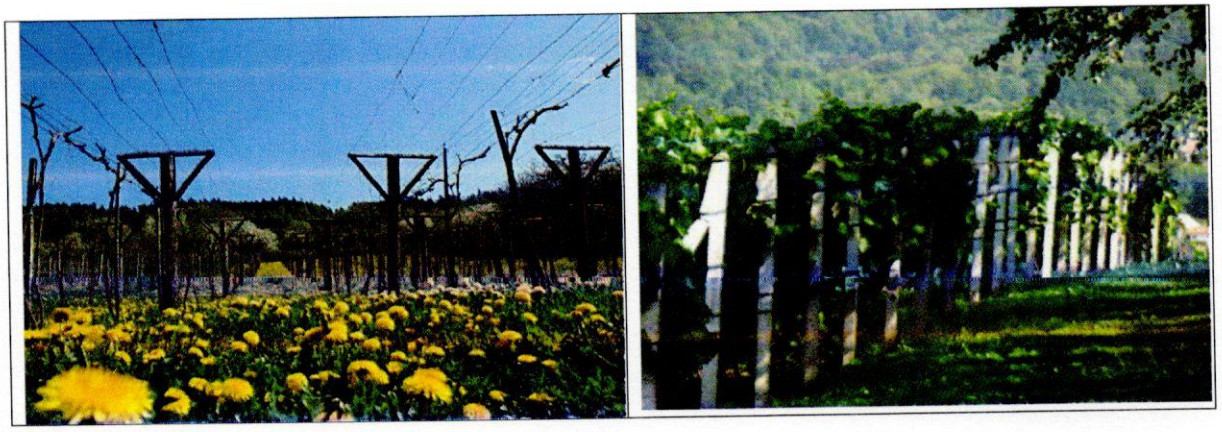

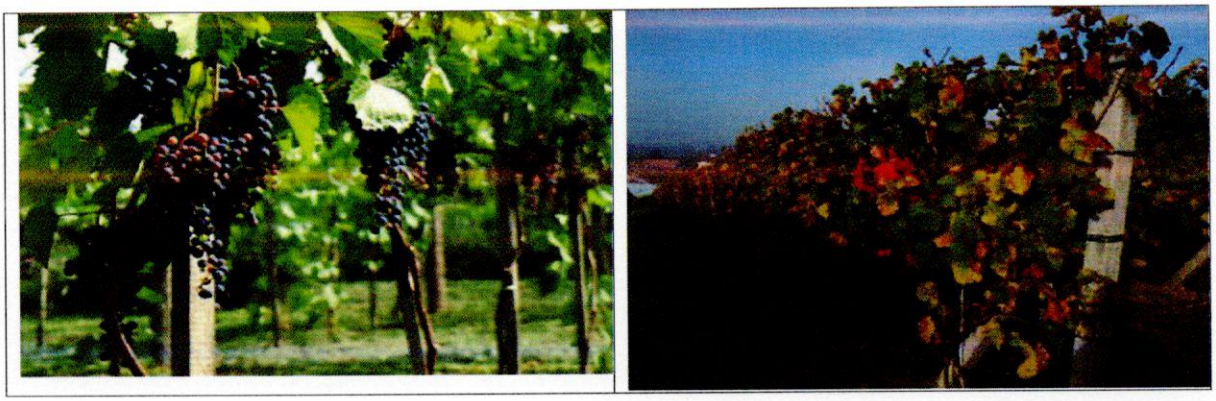

4. Dwór Kombornia

Vinárstvo Dwór Kombornia sa nachádza v areáli kaštieľa a parku v Kombornii, v obci Korczyna. Na východnej strane kaštieľa bola vedľa malebnej zrúcaniny sýpky zo 16. storočia vysadená malá vinica o rozlohe 5 árov. Odrody pestované tu to sú: Rondo, Seyval Blanc a Jutrzenka. V historických pivniciach kaštieľa bol vytvorený Karpatský Salón Vína. Aby sa tu mohlo prezentovať dané víno, tak musí ono pochádzať z regiónov nachádzajúcich sa v Karpatskom regióne, musí byť uznané v svojom regióne alebo krajine pôvodu, čo znamená, že hostia môžu mať sem enologický výlet po celých Karpatoch a to prostredníctvom ochutnávky vínneho predstaviteľa pre daný región. Hostia, ktorí navštevujú salón, môžu ochutnať všetky otvorené vína sami alebo využiť komentovaný degustačný program. Toto je jediné miesto v Poľsku, kde môžete ochutnať vína z Karpát v časovej forme a v neobmedzenom množstve. Hostia salónu môžu využiť aj štvorhviezdičkový hotel SPA s bohatou wellness infraštruktúrou, konferenčné a banketové centrum a trojhviezdičkový hotel Wine Garden.

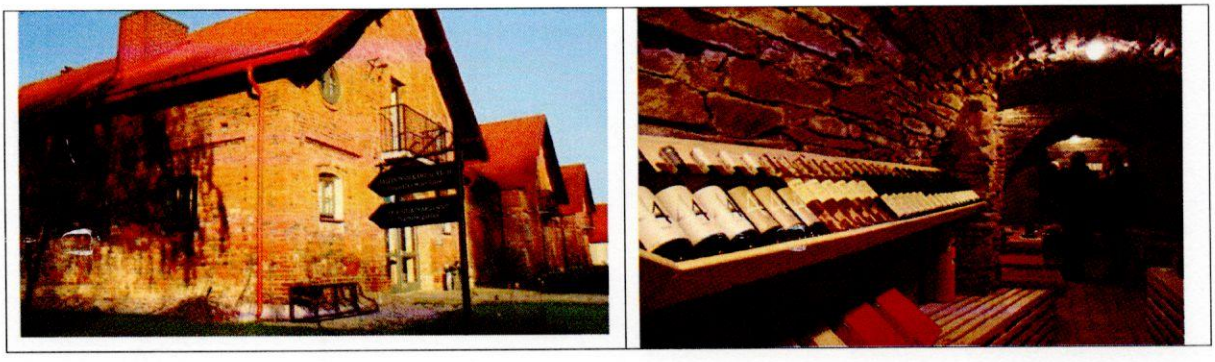

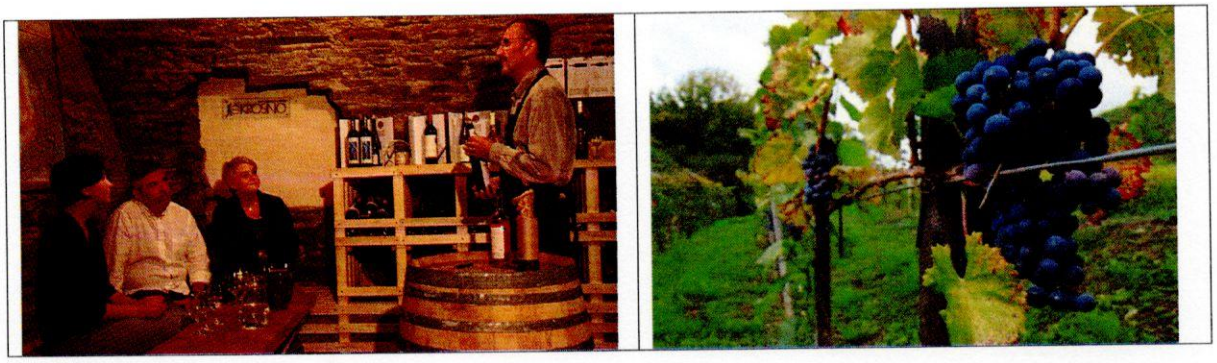

5. Winnica zamkowa

Winnica zamkowa (Hradné vinárstvo) sa nachádza na juhozápadnom svahu v podkarpatskej dedine Podzamcze v obci Korczyna v ochrannej zóne Czarnorzecko-Strzyżowskeho Krajinného parku, medzi Prírodnou rezerváciou Prządki a zrúcaninou malebného hradu Kamieniec. Zrúcaniny tohto hradu, ktorému vinárstvo vďačí svoj názov, inšpirovali Aleksandra Fredru do napísania "Pomsty". V miestnej vinici dominujú tieto odrody viniča: solaris, bianca, seyval blanc, hibernal - pre biele vína a rondo, regent cabernet dorsa pre červené vína. Vo vinici sa okrem plodín nachádza aj vinohradnícka budova, v ktorej sa vykonáva celý výrobný proces. K dispozícii je tiež degustačná miestnosť pre 40 osôb. Vinárstvo ponúka **prehliadky, ochutnávky a predaj vín**. Ochutnávka vína spojená s prehliadkou trvá 2 hodiny.

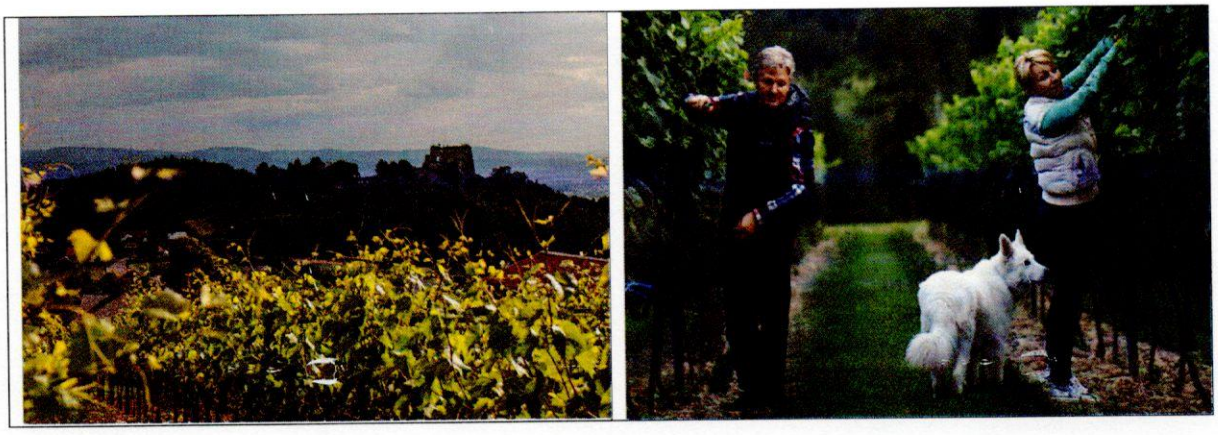

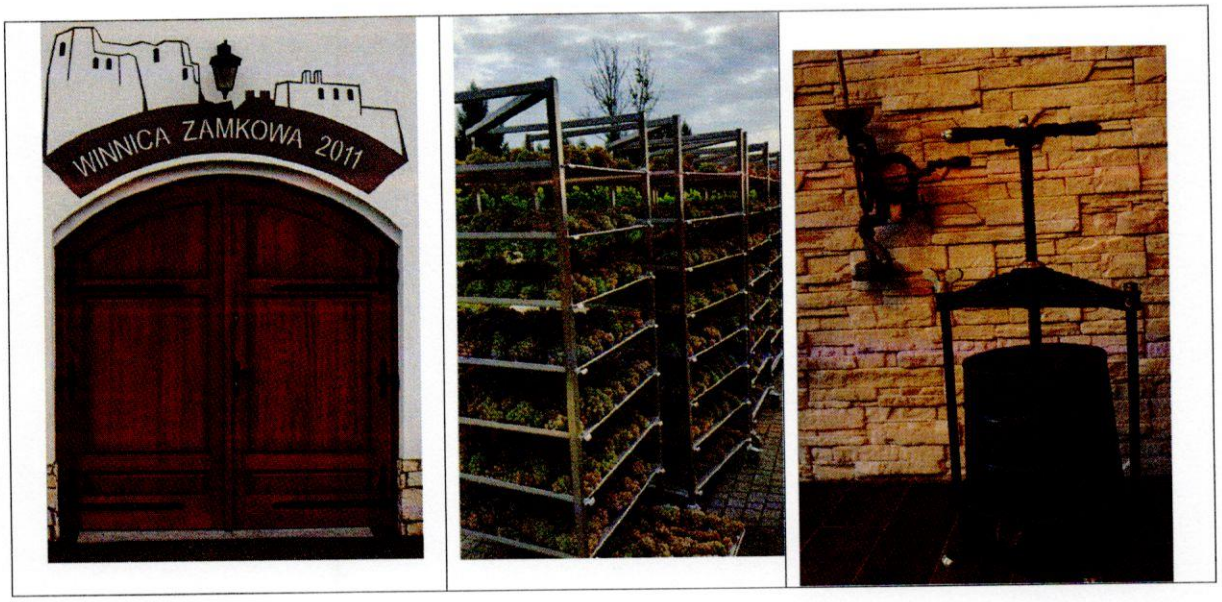

6. Vinárstvo Fundus Regius

Vinárstvo Fundus Regius, známa tiež ako vinica Jacikova, sa nachádza na karpatských svahoch hraničiacich s Ukrajinou, v oblasti obcí Priekopa a Porúbka v okrese Sobraniece. Pôda je tu hlinitá a obsahuje veľké množstvo sopečných kameňov, preto sa vinica často uvádza ako vinica na úpätí sopky. Spolu s intenzívnym slnečným žiarením a neďalekou nádržou Zemplínska Šírava, ktorá zmierňuje podnebie, sa už od 13. stor. sem vytvárajú vynikajúce podmienky pre výrobu vína. O čom svedčia archeologické vykopávky a dedinský erb s listami hrozna. Vinárstvo bolo založené v roku 2003. Pestuje sa tu takmer 60 ha typických odrôd viniča: Burgundské biele, Chardonnay Müller-Thurgau, Rizling vlašský, Veltlínske zelené, Frankovky, Tramín červený a Cabernet Sauvignon. Vinárstvo ponúka ochutnávky vína. prevádzkuje tiež obchod s vínom.

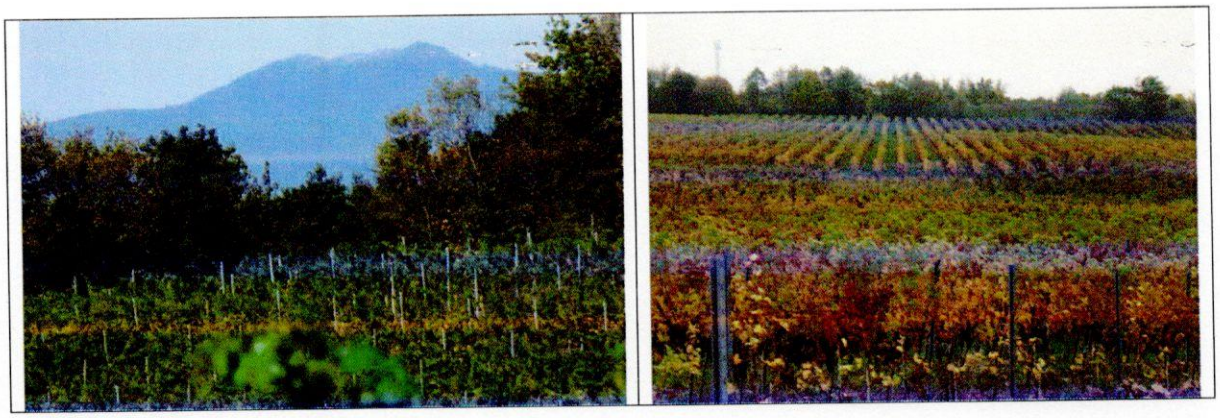

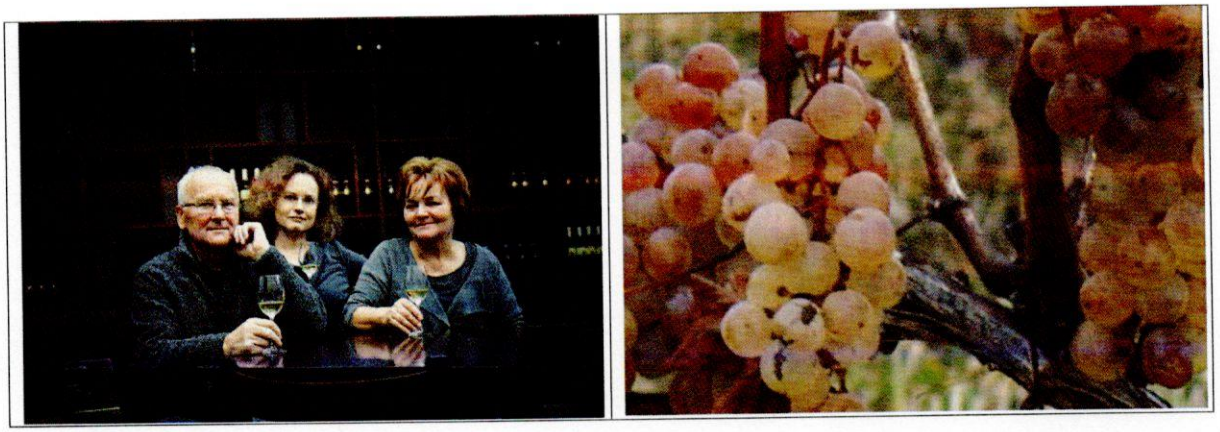

7. Pivnica Tibava

Vinica sa nachádza v blízkosti dediny Tibava v okrese Sobraniece, odkiaľ pochádza jej názov. Zdokumentované vinárske tradície siahajú do 15. storočia, avšak pivnica Tibava - závod vinohradníctva a vinárstva - bol založený v roku 1965. Rozkladá sa na 200 ha. Spoločnosť od 2000 roku spracováva hrozno, vyrába a predáva víno a tvorí nové vinice. Pestujú sa tu tieto odrody hrozna: Vetlínske zelené, Rizling rýnsky a vlašský, Thurgau, Rulandské biele, Frankovka modrá, svätovavrinecké, Tramín biely a červený. Spoločnosť okrem výroby vína vykonáva množstvo aktivít v oblasti enotourizmu: ponúka ubytovanie, stravovacie služby, návštevy vinárskych závodov, ochutnávky vín vo vínnych pivniciach, prevádzkuje aj vínotéku.

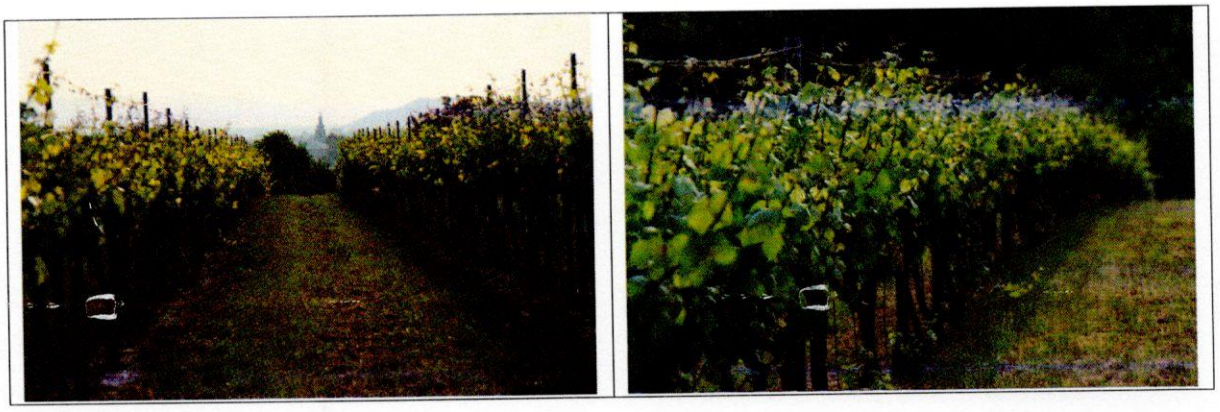

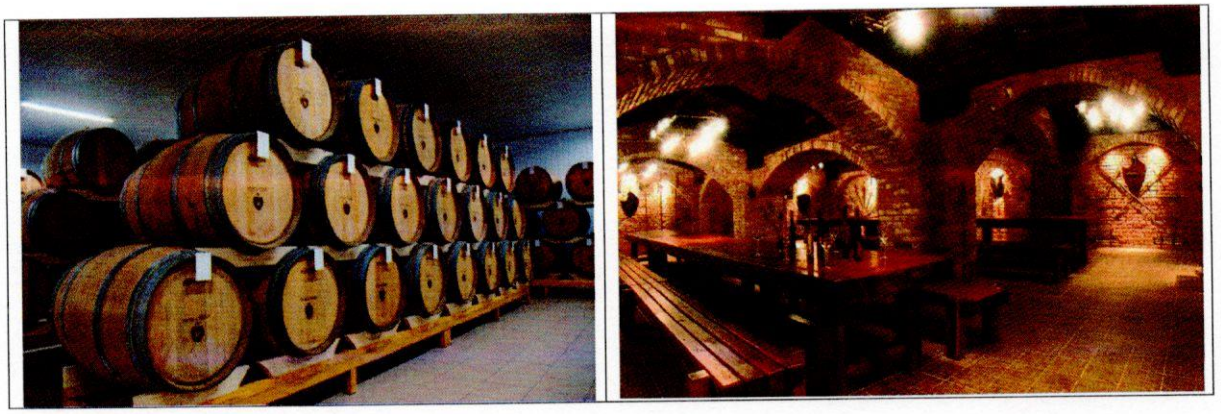

8. Viničná hora a Gečová

Spoločnosť Barko Vinum vlastní dve vinice: Viničná hora a Gečová ležiace na južných svahoch kopcov siahajúcich nadmorskej výšky 135 - 137 m. n. m. vo vinárskej oblasti neďaleko Brekova v okrese Humenné. Neďaleko sa nachádzajú zrúcaniny hradu Brekov - Castrum Barko z 13. storočia, odkiaľ pochádza názov spoločnosti založenej tu v roku 1995. Podľa historických prameňov sa v tejto oblasti pestuje hrozno od 15. storočia, keď na hrade bývala rodina Drugethovcov, ktorí ovládali uhorský vínny trh a spolupracovali s významnou poľskou rodinou Mniszchovcov. Vo vinici Viničná hora s rozlohou 2,83 ha rastú odrody Müller-Thurgau, Tramín červenýá, Svätovavrinecké, Iršaj a Rizling vlašský, zatiaľ čo vo vinici Gečová s rozlohou 2,8 ha rastú odrody Frankovka modrá, Cabernet sauvignon, Chardonnay, Sauvignon blanc. Okrem vinohradníctva poskytuje spoločnosť aj služby enoturistiky, ochutnávky, prehliadky a sprievodcovské služby.

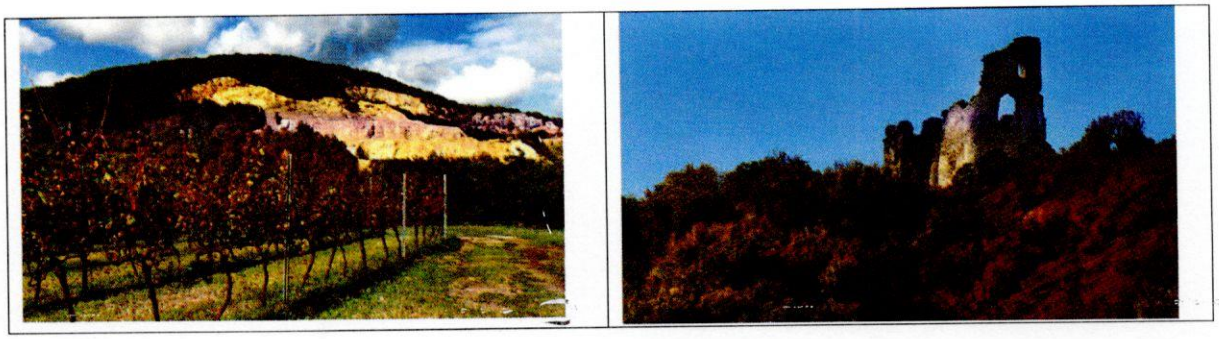

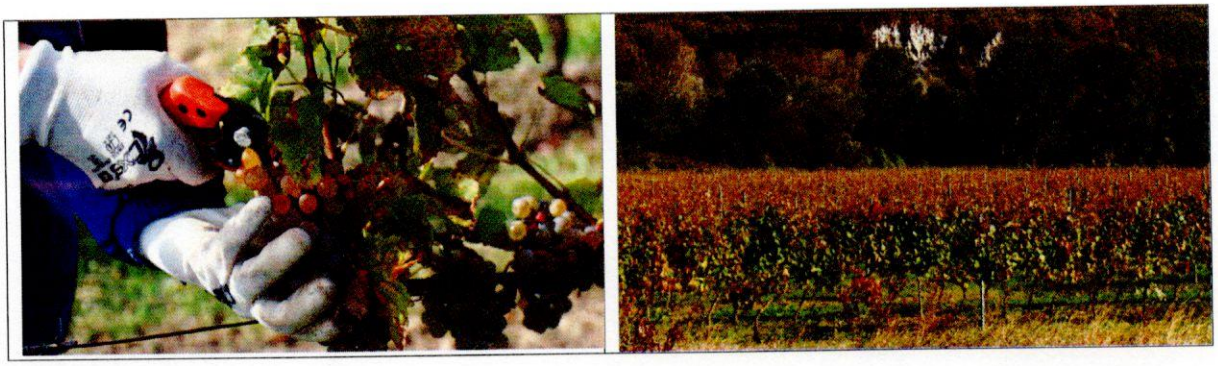

9. Vinárstvo Ostrožovič

Vinica sa nachádza pri mestách Nižná a Veľká Tŕňa v okrese Trebišov. Patrí do slovenskej časti oblasti Tokaj. J. & J. Ostrožovič bola založená v roku 1990. Je to rodinná spoločnosť, ktorá produkuje hlavne tokajské vína na 45 ha a kupuje hrozno z ďalších 30 ha plodín. Vyrába tokajské vína ako odrodové vína z tokajských a netokajských odrôd z východného Slovenska. V súčasnosti spoločnosť pestuje v tokajskom regióne asi 58 hektárov, z čoho takmer 10 ha zahŕňa novú výsadbu. Na základe osvedčenej tokajskej tradície sa tu pestujú tieto odrody hrozna: Furmint, Lipovina a Muškát žltý. Okrem vinárstva ponúka spoločnosť množstvo služieb vrátane organizovania konferencií, ubytovania so stravovaním (41 lôžok), ochutnávky vína (pre max 50 osôb), teplé jedlá, vínotéku, vírivky, bazén, masáže, golfové ihrisko. Prenajíma aj bicykle.

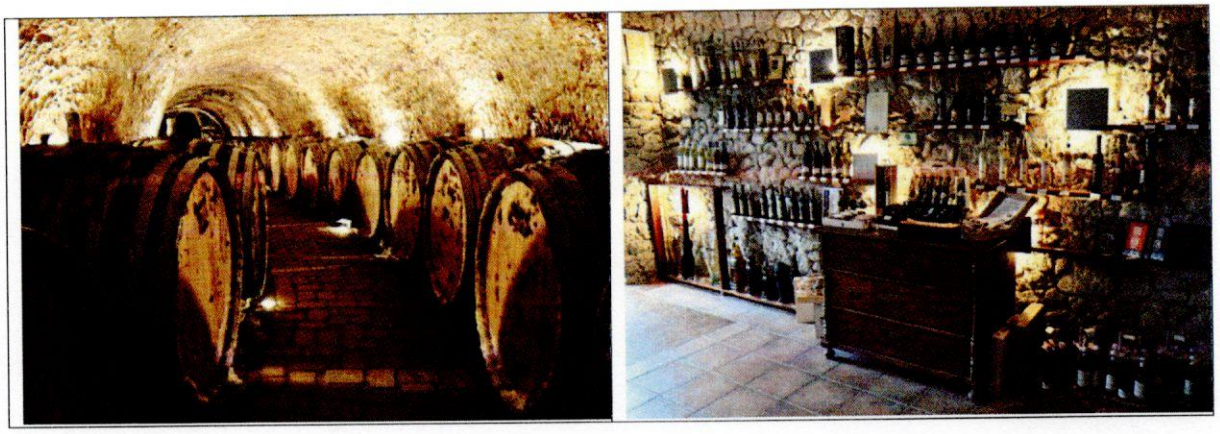

10. Malý Horeš
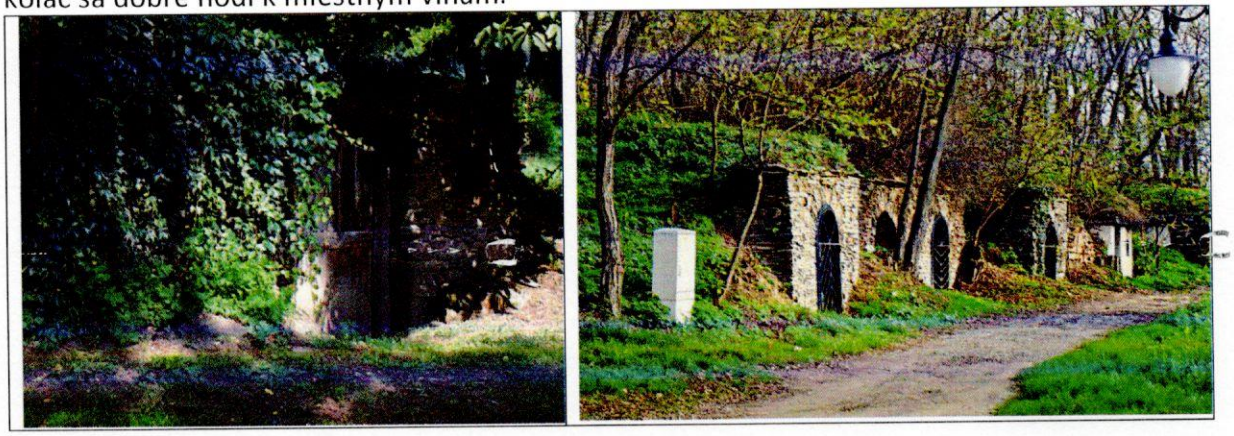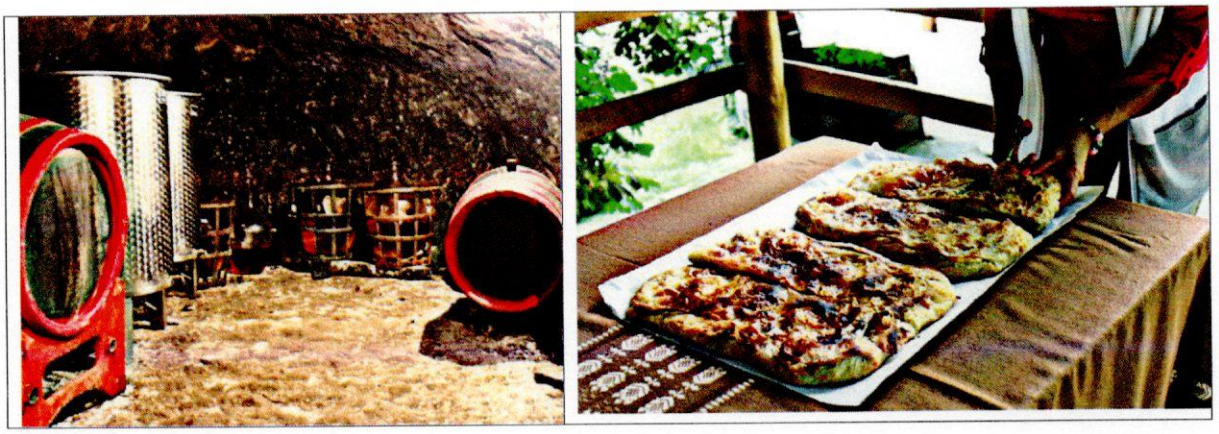
Malý Horeš je výnimočné miesto, obývané hlavne Maďarmi, ktoré sa nachádza neďaleko hranice s Maďarskom v okrese Trebišov. Dodnes sa tu zachovali malé vínne pivnice zarastené vínom. Je tu viac ako 80 dverí a takmer 400 pivníc ku ktorým, vedú dlhé a úzke chodby. Väčšina z nich obsahuje vína vyrábané miestnymi vinármi na rodinné potreby a spoločenské stretnutia. Vyrábajú sa a skladujú sa tu hlavne biele vína od suchého až po sladké, ale môžete tu vyskúšať aj niekoľko druhov červených a ružových vín.
Miestne pivnice sú staršie ako 500 rokov a ako odborníci poznamenávajú, stále si pamätajú dni tatárskych a tureckých vpádov. Obec organizuje prehliadky, ochutnávky spojené s návštevami pivníc a festivaly vína. Pôsobí tu aj združenie vinárov Polihos. Kulinárskou špecialitou obce je **gérési béles**, koláč vo francúzskom type plnený tvarohom alebo kapustou, koláč sa dobre hodí k miestnym vínam.